

שז"ת הלכה למעשה

משולחן ראש בית ההוראה

במשנת מורן רבינו הגר"ש אלישיב זצוק"ל

מחקר משותף שנכתב ר"ל בשבת

שאלה קבוצת סטודנטים עובדת על מחקר משותף לקבלת 'תואר', ונודע להם כי אחד מחברי הקבוצה עבד על חלקו בש"ק ר"ל. האם צריכים להעתיק מה שכתב בשבת ולכותבו מחדש, ושמו אף זה לא יועיל כיון שאסורים ליהנות מפרי עבודתו בשב"ק.

תשובה יש להימנע מעבודה משותפת עם מחלל שבת, כיון שמחלל שבת לצורך עבודתו, אך בדיעבד יש להתיר את ההנאה מהעבודה שנעשתה מכמה טעמים.

א. שמו דינו כשוגג שמוותר אף לו במוצאי שבת (ש"ת, א), שהרי הגדיר החזון איש חילונים בזמנינו כתינוקות שנשבו שדינם כשוגג. אמנם מורן הגר"ש אלישיב פסק בזה אך לא הכריע בדבר, ובמקום הצורך כדכא יש בזה צירוף להקל. ב. התיר המשנה ברורה (ס"ב) במקום צורך לסמוך על הגר"א (ש"פ) שפוסק כרבי מאיר שאף במויד נאסר רק בו ביום, אך למוצאי שבת מותר לכולם, כולל המבשל עצמו. ואף שהזכיר בישול בשוגג, לא דווקא בישול הוא, אלא שנקט בדוגמא המצויה.

ואף לדעת השלחן ערוך (ס"ב) רק למבשל אסור לעולם, אך לאחרים מותר לאחר השבת, אך בעבודה קבוצתית יש לדון שנחשב כעושה עבור כל חברי הקבוצה, למרות שעיקר דעתו להצליח את האישית, אך כיון שאינו יכול להצליח ללא עבודת הקבוצה כולה, מסתבר שנחשב שנעשה לצורך כולם.

אומנם כבר דנו הפוסקים במעשה שבת שנעשה עבור אחרים, האם נאסר עליו כמו בביטול איסור שנפסק בשו"ע (י"ד צ"ט, ה) שראובן שבישל עבור שמעון אסור לשמעון לאוכלו. ודוחה (המנ"א ש"ח, ב) שאין ללמוד משום שדווקא ביטול איסור קל בעיני אחרים, קנסוהו חכמים, אך בישול שחמור איסורו בעיני כל ולא יבוא לבשל לאחרים, לא קנסוהו חכמים לאוסרו על זולתו. ולמד מכאן הכתב סופר (ש"ת, י) שאם המבשל במויד שקל בעיניו לחלל שבת, יהיה אסור עולמית לזה שנתבשל עבורו. והנה הכת"ס דן במסעדה שבישלו בשבת האם מותר לאכול מהם ביום ראשון, מחד יש לאסור שהרי בישלו עבור כולם ונאסר לכולם לעולם או שמוא כיון שזה הסועד אינו מרוצה מכך שחיללו שבת עבורו לא נאסר עליו עולמית. ותולה זאת במחלוקת הפוסקים. הט"ז (י"ד ש"ס) הביא מהרש"ל שמה שכתב הרשב"א שכשבישל עבור שמעון אסור לשמעון לאוכלו, זהו רק כששמעון מרוצה מכך שבישל עבורו, אך כששמעון כועס שחמור עבורו, לא נאסר עליו. אך רע"א (ס"ב) טוען שהריב"ש חולק ואוסר אע"פ שאינו מרוצה. מעתה אומר הכת"ס סועד זה הרי אינו מרוצה מהחילול שבת ותלוי במחלוקת המהרש"ל והריב"ש, וכיון שהיא פלוגתא, בדרבנן אפשר להקל.

וכן בנדוננו למרות שחילל שבת עבור כל חברי הקבוצה תלוי במחלוקת הג"ל ולפי הכת"ס יהיה אפשר להקל, שכן השותפים שומרי השבת אינם מרוצים.

אמירת 'ברוך שם' בלחש

שאלה 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' הנאמר לאחר אגא בכח וכן בתפילת יום כיפור קטן בלחש, האם יש להקפיד לאומרו בלחשה כמו בקריאת שמע.

תשובה יש לומר בשכמל"י בלחש בכל פעם, בין בקריאת שמע ובין ביום כיפור קטן או לאחר 'אגא בכח', מלבד ביום כיפור שבו דומים למלאכים

כוח המחשבה בימי השובבי"ם ובכלל

הקדושים – ימי השובבי"ם – הם זמן מסוגל לחיווק, יותר משלושה ירחים לאחר יום הכיפורים, הקב"ה הביא לנו תחנה נוספת להתחדש ולשוב בתשובה בתיקון המעשים והמחשבות.

תורה מבטלת הרהורים

ע"פ האר"י הקדוש, ימים אלו מסוגלים לתיקון העוון המר יותר מכל השנה כולה (באר הטב תרפ"ה, ב). המשגיח רבי ירוחם לייזוואיץ ממיר ביאר שנקבעו דווקא ימים אלו לתיקון הזה, משום שמכל ימות השנה בכלל והחורף בפרט ימים אלו של סתת-שבט הם שייא ימי הכפור, והכפור הוא בחינת גבורה כיון שהוא משתיק ומצמצם את פעילות העולם. הבריאה נעצרת בצמיחתה, וכן כשאדם מפחד הוא מוגדר 'קופא על מקומו' וכיון שבימים אלו מתעצם כוח הגבורה בעולם, כך יכול האדם להתחזק בגבורה כנגד היצר ופיתויו כמאמר חז"ל (אבות, ה, ב) "יהודה בן תימאי אומר הוי גיבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים".

אכן העצה הטובה ביותר כנגד התאוה היא לימוד התורה, כמבואר בבבא בתרא (ס"א, א) שביקש איוב לפטור את כל העולם כולו מן הדין כשאמר ריבונו של עולם בראת שור פרסותיו סדוקות, בראת חמור פרסותיו קלוטות, בראת גן עדן ובראת גיהנם, בראת צדיקים ובראת רשעים ומי מעכב על יד לעשות כרצונו. והשיבוהו חבריו של איוב שברא הקדוש ברוך הוא יצר הרע וברא לו תורה תבלין. ומפרש רש"י שבעת היצירה כבר החליט הקב"ה ששור נברא בצורה טהורה וחמור במבנה גוף טמא, כך בראת לאדם יצר טוב ויצר רע, "ולפיכך אין מי שניצול מידך כי מי יעכב את האדם מלחטוא, ואנוסים הם החוטאים" והשיבוהו חבריו "התורה היא תבלין מפני שהיא מבטלת הרהורי עבירה, כמבואר בקידושין (א, א) אם פגע בדבר מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח, אם ברזל הוא מתפוצץ. ולכן אינם אנוסים בידי היצר הרע, שהרי יכולים להציל את עצמם". מילים נפלאות מונחות בדברי רש"י

אחד מבתי המדרש של חסידות אלכסנדר בפולין זכה לכינוי 'חפץ חיים שטיבל', על שום מעשה שהיה: החפץ חיים נכנס לשטיבל זה לתפילת מנחה בדרכו למכירת ספריו. אותו יום ערב ראש חודש היה וכשביקשו להתחיל התפילה שאל אותם מדוע אינם מתפללים תפילת יום כיפור קטן. והשיבוהו כי נוהגים הם כמנהג רבם האדמו"ר מאלכסנדר, והוא אינו נוהג לאומרה.

נענה החפץ חיים ואמר: מושל לשני יהודים שנפגשו בתחנת הרכבת בוורשא, שמחה גדולה היתה להם כאשר התברר שפני שניהם מועדות לקראקוב, והתיישבו זה לצד זה בכדי להנעים יחד את הנסיעה הארוכה בדברי תורה ועבודת ה'. אך כעבור תחנה אחת קם האחד ומושיט ידו להיפרד מחברו קודם רדתו, ולתמיהתו הרי אמרת שאתה נוסע לקראקוב, ומדוע אתה יורד כבר כעת, השיבו: אכן לשם אני נוסע אלא שאין ביכולתי לשלם עלות של כרטיס ישיר עד קראקוב, בינתיים השגתי דמי נסיעה לתחנה אחת, ארד כאן לקבץ עוד כמה פרוטות, וכך בכל תחנה ארד ואקבץ פרוטות עד שאצליח להגיע לבסוף למחוז חפצי, ובעזרת ה' בעוד כמה ימים נוכל להיפגש בקראקוב. סיים החפץ חיים ואמר לחסידים: האדמו"ר שלכם עשיר גדול, הוא יכול להרשות לעצמו כרטיס מזורז לקראקוב, בשבילו מספיק יום כיפור אחד בשנה. אבל אנחנו עניים מרודים, אנחנו זקוקים ליום כיפור קטן כל חודש, לקבץ נדבות קמעא קמעא. אין אנו יכולים לחכות שנה שלימה.

לאחר זמן כשהחסידים עלו לאדמו"ר וסיפרו לו על ביקורו של החפץ חיים בבית החסידים ועל משלו הנפלא, קבע הרבי בשטיבל זה, בשונה מכל בתי החסידים, סדר יום כיפור קטן בכל ערב ראש חודש. ועל שום כך נקרא השטיבל בפי כל 'חפץ חיים שטיבל'.

לימדנו בזה החפץ חיים על חובתנו לחפש בכל עת דרך להתחזק. הימים

ש"ת הלכה למעשה

שואמרים אותו בקול.

כמבואר בפסחים (טו, א) "אמרי רבנן משה רבינו לא אמרו ויעקב אמרו... התקינו יהיה אומרים אותו בחשאי" וביאר הצ"ח שכיון שלא אמרו משה, אם אומרו באמצע קריאת שמע נחשב להפסק. ומחמת כן מלמד זכות על אלו שחזקו מקריאת שמע אומרים אותו בקול. אכן דבריו צריכים ביאור שהרי אף אם אומרו בלחש נחשב כהפסק. והגהות חכמת שלמה (או"ח סא, ג) הקשה לדברי הצ"ח מאי שנא יום כיפור שואמרים בקול רם.

ומחמת כן ביאר רבינו זצלה"ה שמושה לא אמרו מחמת שכביכול לא היתה לו השגה גבוהה לומר זאת, ורק יעקב אמרו, שהרי אם לא כן, מה חיסרון בזה שמושה לא אמרו, והלא זה לא הפסק היחיד שמושה לא אמר ואנו אומרים.

נראה כי לכך הביא הטור (תרי"ט) טעם אחר לאמירתו בלחש "כשעלה משה למרום שמע את מלאכי השרת שהיו מקלסין לקב"ה ואומרים בשכמל"ו והורידו משה לישראל. משל למה הדבר דומה למי שגנב חפץ נאה מפלטרין של מלך, ונתנו לאשתו ואמר לה אל תקשטי בו אלא בצנעה בתוך ביתך. ולכן בכל השנה אומרים אותו בלחש, וביום כיפור אומרים אותו בקול לפי שאנו כמלאכים". ותמה הפרישה (סא) מדוע הביא טעם אחר מהמבואר בגמרא שמושה לא אמרו. אכן להאמור הכל הוא טעם אחד, שמושה לא אמרו מפני שלא החזיק עצמו בדרגה גבוהה כל-כך כמלאכים (פניני תפילה עד).

נפילת אפיים בסמוך לשמונה עשרה

שאלה

כהן היורד מהדוכן אחרי שסיים לברך את הקהל וטרם נעל נעליו בחזרה, האם עדיף לו ליפול בנפילת אפיים יחד עם הציבור, או קודם יעל נעליו מפני כבוד התפילה?

תשובה

אין חסרון בכבוד התפילה בלא נעלים, מלבד בתפילת שמונה עשרה שהוא כעומד לפני המלך ועדיף ליפול אפיים עם הציבור (כלשון הרמב"ם [תפילה ט, ה] "הוא וכל הציבור יתחנן") בסמוך לתפילת שמו"ע וישתדל לא להפסיק בין חזרת הש"ץ לנפילת אפיים, כדי שלא לאבד זמן נפילת אפיים.

כמבואר בבבא מציעא (ב, ט) "לאחר המחלוקת בתנורו של עכנאי שאשת רבי אליעזר אחות רבן גמליאל השגיחה שבעלה לא יאמר נפילת אפיים שלא יעורר בכך דינים על אחיה, ובאחד הימים שלא השגיחה נפל אפיים, ואכן אחיה נהרג כיון שנפילת אפיים מעוררת דינים. וביאר רבינו זצלה"ה שלא עמדה בסמוך אליו כל היום ומנעה ממנו ליפול אפיים, אלא שהפריעה לו שלא יפול בסמוך לשמונה עשרה, וכיון שכבר הפסיק, שוב אין זה זמן נפילת אפיים ולא משפיע ומעורר דינים לרעה.

אכן יכול לומר תהלים כשממתין עד שיתחיל חזרת הש"ץ, כעין סליחות ותחנונים שמוסיפים קודם אמירת תחנון, אך כשמגיע זמן אמירת 'תחנון' עדיף לא להשתהות באמירת תהלים אלא יזדרז לומר תחנון (פניני תפילה קיז).

בית הוראה הכללי
ירושלים

בראשית
תשס"ד

מוקד ההלכה שע"י בית ההוראה

0722-133-466

Beithorah.co.il

זכות גדולה להשתתף בהוצאות באמצעות

בקופת בית הוראה הכללי ירושלים שע"י מכוני ציוני הלכה

ניתן לשלוח שאלות וכן לקבל העלון מדי שבוע בדוא"ל:

Beithorah@gmail.com

אדם ולאחר מעט זמן שיסתובב ויכיר את כל מנעמי המטוס, יתעניין אצל הצוות מה התכלית? להיכן אני עומד להגיע? ויענו לו: מה אכפת לך, האם חסר לך כאן משהו, העיקר אתה חי ונהנה כאן. וכי תעלה על הדעת תשובה שכזו?!

והלא כל אחד מבין שצריך איזה כיוון בנסיעה.

כך חובת האדם היא לא רק ללמוד מהם החיובים המוטלים אותם עליו לבצע כאן בעולם הזה, אלא גם מה התכלית אליה מכוון בכל מהלך חייו.

מחשבות נעלות אלו נעלמות מרוב בני האדם משום שהם חיים בהרגל, וכל שינוי זעיר משבש דעתם, ואף בתקופות של התמודדות שאמורות להביא את האדם לחשבון נפש כגון בתקופתו אנו, 'שנים רבים המבקשים' 'הלוואי ונחזור כבר לשגרה', במקום לבקש שתמלא הארץ דעה את ה'.

כיון שהרגל נעשה טבע, האדם נמנע מלחשוב למרות הדברים היסודיים הללו העומדים ברומו של עולם ומחייבים כל אדם להפוך בהם שוב ושוב, אך מחשבות מעין אלו ממלאות את האדם בתחושת סיפוק, ביודעו שכל רגע מוביל לתכלית הגדולה בתפקידו הפרטי והכללי למלא אחר רצון ה'. כל אדם מסוגל למלא את חייו בתחושת סיפוק, אך לשם כך עליו רק להשליט את המחשבה על כל אורחותיו, ולא לעשות 'סתם' דברים כסוס שוטף במלחמה (מסילות ישרים א), ומכוח זה יצא יצרו האורב לו בכל עת. נצרך לזה קביעות בלימוד המוסר, בכדי לזכור את היסודות הפשוטים, לברר את שקריו של היצר הרע, להכיר בתעתועיו ולא לצעוד חלילה בעקבותיו הבאים בעיקר ממחשבות הבל אין בס מועיל וכדברי המפורשים ברמב"ם (איסורי ביאה כב, כא) "יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה וירחיב דעתו בחכמה, שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה".

ללמוד לחשוב בלי ספרים

אכן לא חייבים להתהלך בכל עת ובכל שעה עם ספר פתוח או בהאזנה לשיעור דרך ה'נגן'. מו"ר הגר"ש וולבה התנגד לכך, כיון שיש להתרגל לחשוב אף בלא ספר על השיעור או השיחה ששמעו, על הסברא שהעלה החברותא, או מחשבה של יראת ה' ואהבתו. זוהי קבלת עול מלכות שמים האמיתית "ודברת בס... בשכבך" - כששוכב במיטה לישון, מחשבתו תעסוק בקושיה או באיזה חידוש שהתחדש לו; "ובקומך" - מיד כשמתעורר, ראשו דן בנושא שחשב לפני שנרדם.

אכן זו השמירה היותר מעולה לאדם מכל מחשבת רע ומכל עצת היצר, וזו קבלת עול מלכות שמים אמיתית, וכך ניתן לנצל את קדושת ימי השבועיים לשאוב מהם מלא חפניים רוממות והתעלות.

הללו "תורה מבטלת הרגורים" וכפי שהיטיב הרמח"ל להגדיר במסילת ישרים (ה) "הבורא יתברך שמו שברא את היצר הרע באדם, הוא זה שברא התורה כתבלין לו... והנה פשוט הוא שאם הבורא לא ברא אלא רפואה זו, אי אפשר בשום פנים שירפא האדם מזאת המכה בלתי זאת הרפואה. ומי שיחשוב להינצל זולתה, אינו אלא טועה ויראה טעותו לבסוף כשימוות בחטאו. כי היצר הרע באמת חזק הוא באדם מאד, ובלי ידיעתו הוא הולך ומתגבר ושולט עליו. ואם יעשה את כל התחבולות שבעולם בלא שייקח את הרפואה שנבראה לו שהיא התורה, לא ידע ולא ירגיש בתגבורת חוליו, אלא כשימוות בחטאו ותאבד נשמתו. ודומה לחולה שדרש ברופאים והכירו חוליו ואמרו לו שייקח סם זה. ומבלי שקדמה לו ידיעה במלאכת הרפואה, יניח הסם ההוא וייקח מה שיעלה במחשבתו מן הסמים, הלא ימות החולה ההוא ודאי. כך אין מי שמכיר בחולי היצר ובכחו אלא בוראו שבראו, והוא הזהירנו שהרפואה לו היא רק התורה".

ומחמת כן התקין הגדול ביותר שניתן לעוון זה, הוא חיזוק בלימוד התורה, ובעיקר החזקת המחשבה בתורה.

מה חובתו בעולמו

האדם חושב תדיר. בכל רגע צצות מחשבות שונות בראשו, אך שומה עליו לבחון על מה הוא חושב, ולכוון המחשבות לאפיק הרצוי, אם בדברים רציניים כדברי תורה ועבודת ה' וכיו"ב, או להשאיר המחשבות פרא ללא סדר עד שיימשך להרהור בדברים בטלים, ושמוא אף במחשבות הבל אין בס מועיל תחת מחשבות טהרה ותכנון למעשים נעלים ומרוכזים.

מחשבה על מהות החיים ותכליתם, בכוחה לשנות את כל אורחות החיים מן הקצה אל הקצה. וכפתיחת המסילת ישרים "בביאור כלל חובת האדם בעולמו", הרי בירור זה סותר לכל העולם, כי מיהו האדם המשכיל לחשוב שיש לו איזו חובה בעולם בכלל, וכי הוא נמצא כאן למטרה מסוימת.

אך באמת מחשבת "מה חובתו בעולמו" צריכה להטריד כל אדם באשר הוא, ללא הבדל בין זכר לנקבה, בין שומר מצוות לשאינו ובין יהודי לנכרי. כפי שכל עובד יודע שלא לחינם מקבל משכורת והביאוהו למפעל למטרה מסוימת, ולא כדי לשתות קפה בהפסקות ולהכיר עוד עובדים חדשים. כך עליו להעמיק בשכלו - מה אני, לשם מה באתי הנה, ואם לבסוף אחיה עפר, א"כ מה אני עושה כאן בזמן הביניים. האם באתי בשביל להתקוטט קצת או לאכול מעט, שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה, ללא כוונה ותועלת מיוחדת.

ויתאר לעצמו מטוס פאר שיש בו אוכל, שתיה ומנעמים שונים. אם יכניסו לשם